Aleviler ve Sivil Toplum

Jeremy Francis Walton
jeremyfwalton@gmail.com

Yayımlanma Tarihi:
2 Temmuz 2025

İndirilme Tarihi:
07.11.2026

Önerilen Atıf: Walton, Jeremy Francis (2025). Aleviler ve Sivil Toplum. Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.2n69x (Erişim Tarihi: 07.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
1980’li yıllardan bu yana, Türkiye Aleviliği büyük ölçüde sivil toplumun örgütsel çerçevesi içinde şekillenmiştir. Kırsal, cemaat temelli ritüel pratiklerden kentli sivil toplumun görece anonim mekânlarına geçiş, Aleviler için hem yeni imkânlar hem de belirli kısıtlamalar doğurmuştur. Bu bağlamda Aleviler, Türk laikliğinin ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın süregiden ayrımcı tutumuna karşı, kendilerini meşru bir “dinsel azınlık” olarak ifade etmenin yollarını aramışlardır.

Anahtar Kelimeler: Alevi Movement, Civil Society, Religious Freedom, Secularism

Değişen Bir Örgütsel Alan

1980’ler ve 1990’larda neoliberalizmin yükselişiyle birlikte, Türkiye’de vakıflar ve dernekler gibi sivil toplum kurumlarında önemli bir artış yaşandı; bu artış günümüzde de devam etmektedir (Walton 2017). 1960’lar ve 1970’lerde siyasal toplum ve siyasi partilere odaklanan önceki dönemin aksine (Massicard 2013), Alevi Hareketi bu yıllarda yönünü sivil topluma çevirmiştir.

Bu dönemde, Aleviliğin iki ana damarının sivil toplum alanında kendini ifade etme imkânı bulduğu söylenebilir. Bir

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

yandan, İzzettin Doğan çevresindeki kurumlar ve entelektüeller Cem Vakfı etrafında birleşmiş, bu vakıf aynı zamanda geniş bir medya ağı da yönetmektedir. Öte yandan, Alevi Hareketi'nin ikinci bir damarı ise Pir Sultan Abdal Dernekleri, Hacı Bektaş Vakfı ve bunlara bağlı kuruluşlar çevresinde şekillenmiştir. Alevi sivil toplum hareketinin bu iki damarını sırasıyla Alevi Vakıflar Federasyonu ve Alevi-Bektaşi Federasyonu adlı iki çatı örgüt temsil etmektedir. Bu iki damarı birbirinden ayıran bazı teolojik ve ritüel farklılıklar söz konusudur: Cem Vakfı ve ona bağlı yapılar, Alevilik ile İslam arasındaki sürekliliği vurgulamaya daha yatkınken; Pir Sultan Abdal ve Hacı Bektaş çizgisi, Aleviliğin Sünni ve Şii İslam'dan ayrışan yönlerini öne çıkarmaya daha açıktır. Ancak bu iki yapı arasındaki en temel fark siyasaldır. Alevi Vakıflar Federasyonu, Aleviliğin Türk laikliği şemsiyesi altında tanınmasını savunan uzlaşmacı bir tutumu benimserken; Alevi-Bektaşi Federasyonu, Sünni İslam'ın devlet kurumlarıyla -özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'yla- ilişkilerin tamamen sonlandırılmasını talep eden bir kaldırmacı (abolitionist) çizgiye daha yakındır.

Dönüşümler

Genel anlamda, Aleviliğin sivil toplum içinde kurumsallaşması, Alevi pratikleri, toplulukları ve imkân ufukları üzerinde çelişkili etkiler yaratmıştır. "Dinsel özgürlük" arzusu (Hurd 2014), Alevi sivil inisiyatiflerine yön veren ve onları harekete geçiren temel motivasyonlardan biridir. Sivil toplum, genel olarak, dini bireysel bir tercih olarak gören liberal bir anlayışı önceler (Walton 2013); bu da Aleviliğin farklı temsillerinin kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. Sivil toplum alanında Aleviliği temsil etmeyi amaçlayan bazı vakıf ve dernekler, Alevi teolojisi ve tarihine dair oldukça farklı yaklaşımları savunmaktadır. Örneğin, tartışmalı Ehl-i Beyt Vakfı, Aleviliği esasen Şii İslam'la özdeş gören bir anlayışı benimsemektedir. Aynı zamanda, sivil toplum içindeki örgütlenme, kırsaldan kente kitlesel göçle birlikte Aleviliğin toplumsal ve ritüel zeminini de değiştirmiştir. En dikkat çekici olanı, kentlerdeki cem evlerinin artık çoğu zaman vakıf ya da derneklerin uzantısı

olarak faaliyet göstermesidir; kırsaldaki cem evlerinin toplumsal hayatın merkezi olduğu geleneksel yapıdan oldukça farklıdır bu durum. Bu açıdan bakıldığında, sivil toplum, Türkiye'deki Aleviliğin kentsel yaşama uyum sağlamasının hem ifadesi hem de kurucu zemini haline gelmiştir; özellikle de Aleviliğin devlet destekli Sünni İslam'dan dışlanması koşulları altında.

Sonuç

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile diğer sol ve merkez sol partilere olan süreklilik arz eden bağlılık göz önüne alındığında, sivil toplum Aleviler için siyasal örgütlenmenin tek adresi haline gelmiş değildir. Ancak günümüzde Alevi örgütlenmesinin en canlı ve etkili biçimleri sivil toplum içinde derinlemesine yerleşmiştir. Alevi vakıf ve dernekleri, Türkiye içinde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi küresel kurumlar nezdinde tanınma ve dinsel özgürlük mücadelesi kapsamında yürütülen hukuki aktivizm ve "hukuki mücadele" (lawfare) biçimlerine de önemli destek sağlamaktadır. Sivil toplumun Alevilerin kolektif siyasal duyarlılıklarını ve kimliklerini ne ölçüde şekillendirmeye devam edeceği henüz belli değildir; ancak şimdilik sivil toplum, Türkiye'de Alevilik için en sağlam kurumsal zemin olmaya devam etmektedir.

Kaynakça & İleri Okumalar

Dole, Christopher. 2012. *Healing Secular Life: Loss and Devotion in Modern Turkey*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Hurd, Elizabeth Shakman. 2014. "Alevis under Law: The Politics of Religious Freedom in Turkey." *Journal of Law and Religion* 20: 416-435.

Massicard, Elise. 2013. *The Alevis in Turkey and Europe: Identity and Managing Territorial Diversity*. Abingdon: Routledge.

Walton, Jeremy F. 2013. "Confessional Pluralism and the

Civil Society Effect.” *American Ethnologist* 40 (1): 182-200. https://doi.org/10.1111/amet.12013.

Walton, Jeremy F. 2015. *Muslim Civil Society and the Politics of Religious Freedom in Turkey*. Oxford: Oxford University Press.

Walton, Jeremy F., ve Çiçek İlengiz. 2024. “Alevism and the Politics of Religious Freedom.” İçinde *The Oxford Handbook of Religion in Turkey*, der. Caroline Tee, Fabio Vicini ve Philip C. Dorroll. Oxford: Oxford University Press.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi’nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir